

4: PŘESTAŇ SE NA MĚ MAČKAT

Hlad má svou vlastní logiku.

Bertolt Brecht

Značné zahuštění populace často souvisí s další tezí Garyho Polise, totiž že kanibalismus se vyskytuje častěji tam, kde je hlad a nedostává se alternativních zdrojů potravy. Zvláště jasně a hrozivě se tato teze vyjasní, když se ponoříme do tématu lidského kanibalismu.

Vlajkonošem (byť malinkatým) kanibalismu souvisejícího s hustotou populace je kobyłka druhu *Anabrus simplex*. Obývá západ Severní Ameriky a patří do řádu rovnokřídlých, spolu s ostatními kobyčkami, cvrčky a sarančaty. To, že se jí anglicky říká *Mormon cricket* („mormonský cvrček“), a skutečnost, že jde o velký druh kobyčky, ji řadí do neoficiální skupiny v angličtině ne právě nejvhodněji pojmenovaných zvířat jako *flying fox* (kaloň, který s liškou, *fox*, nemá pochopitelně nic společného) nebo *tree shrew* (tana, která má s rejskem, *shrew*, společného hádejte co)*.

Ačkoliv je dlouhá téměř deset centimetrů a nemá křídla, je podobně jako její příbuzní sarančata a kobyčky známá svou schopností vytvářet neuvěřitelně obrovská hejna a masově migrovat. Podle biologa a odborníka na tyto kobyčky Stephena Simpsona mohou příhodné jarní podmínky jako vysoká teplota a vlhkost vyvolat téměř současně vylihnutí milionů jedinců.¹ Nymfy se téměř okamžitě dají na pochod, který navíc vyniká svou organizovaností.

* Biologické názvosloví je doslova plně zavádějících vědeckých jmen. *Vampyressa*, *Vampyrodes*, *Vampyropros* a *Vampyrum* jsou všechno rody netopýřů, žádný z nich ale nesaje krev. Některé názvy jsou také více či méně vtipné, jako například mlž *Abra cadabra*, mlok *Oedipus complex*, plž rodu *Turbo*, pterosaurus *Arthurdactylus conandoylensis* či drobný motýl z čeledi Crambidae *La cucaracha*.

Zeptal jsem se Simpsona, proč se kobyly do těchto gigantických přesunů vůbec pouští. Zmínil studie, které ukazují, že jedinci oddělení od hejna trpí o 50 až 60 % vyšší úmrtností následkem predace. „Když jsou kobyly samy, žerou je ptáci, hlodavci i pavouci, ale když zůstanou v davu, jsou v bezpečí.“

Simpson a jeho spolupracovníci podnikli sérii laboratorních experimentů týkajících se potravních preferencí kobyly, aby přišli na kloub principům masové migrace a kolektivního chování.² Ukázalo se, že limitními zdroji, po kterých hejna migrujícího hmyzu pátrají, jsou bílkoviny a sůl. Jakmile dojde k vyčerpání těchto zdrojů, brzy začne docházet k jednotlivým případům kanibalismu – nejbližším zdrojem soli a bílkovin se totiž v takové chvíli stává vedle sedící kobyly. Podle Simpsona „každá kobyly honí tu před sebou, zatímco ji honí ta za ní“. Zastávka na jídlo se stane velmi nebezpečnou, navíc při ní je potřeba odhánět ostatní členy hejna pomocí mohutných zadních nohou. „Přijít o nohu je smrtící,“ řekl mi, „nejvíce ohroženi jsou slabí a zranění.“

Simpson to hezky experimentálně ilustroval tím, že na několik kobyly připevnil malá závaží, která je oproti jejich nezátíženým druhům zpomalovala. Tito malinkatí Jakubové Vodralové* byli téměř okamžitě napadeni a sežráni hordou, která se na ně zezadu přirýtila.

Simpson a kolegové nakonec došli k závěru, že masové migrace jsou vlastně nucené pochody, které vykazují „souvislý masový pohyb ve stylu velké pochodové skupiny“. Jedinci, kteří však nestačí jejímu tempu, podstupují značné riziko, že budou sežráni.

Zatímco u ptáků v přírodě se kanibalismus zdá být poměrně zřídkačným jevem, vše se změní, když je přesunete z jejich přirozených podmínek a nacpete je do stísněných prostor, kde žijí doslova hlava na hlavě. Když se navíc tisíce vystresovaných ptáků mají jen máločím zabavit, situace se může rychle zdramatizovat. V takových případech se nám v celé své hrůznosti vyjeví význam

* Sice nepochybuji o sečtěllosti čtenáře, ale doba je taková, že zřejmě ne každý četl Dickensovu *Vánoční koledu*. Jakub Vodral je jedna z postav tohoto díla a objevuje se zde v podobě ducha svázaného řetězy. (Pozn. překladatele.)

pojmu „klovací pořádek“, protože někteří jedinci jsou uklováni k smrti a snědeni. Zpočátku se mělo za to, že ke kanibalismu na drůbežích farmách dochází v důsledku potravy chudé na bílkoviny³, dnes se však výzkumníci domnívají, že se jedná spíše o špatně kanalizované potravní chování, spojené se stísněnými a nevyhovujícími životními podmínkami⁴.

Po založení drůbežního a vaječného průmyslu se vyklovávání peří a kanibalismus staly nejvážnějšími problémy, se kterými se hospodáři museli potýkat. Často proto slepicím odstříhávali špičku zobáku (což je bezesporu bolestivý proces), aby se nemohly navzájem pozabíjet. Ve 40. letech však firma *National Band and Tag Company* přišla s mnohem méně bolestivým a navíc velmi stylovým řešením problému kanibalistických kuřat. Tým designérů přišel s nápadem, že když slepice neuvidí „surové maso a krev“, nebudou se již chtít vzájemně požírat, a tak vyvinuli produkt Antipix – malé sluneční brýle s červenými celuloidovými skly a hliníkovým rámečkem. Objednávaly se hromadně (1000 ks za 27 dolarů) a přidělávaly se k horní části zobáku zvířete. Farmáři byli také informováni, že jejich slepice teď uvidí svět přes „růžové brýle“ a že „i z toho nejdrsnějšího ptáka se stane citlivý a empatický tvor“. Překvapivě to fungovalo.*

Z přibližného počtu 5700 druhů savců byl doposud kanibalismus pravidelně pozorován u pouhých 75 druhů. Ačkoliv toto číslo pravděpodobně ještě poroste, protože se o téma začíná zajímat stále více výzkumníků, celkově nízký výskyt kanibalismu u savců pravděpodobně souvisí s malým počtem mláďat a vysokým stupněm rodičovské péče (v porovnání s jinými skupinami).

Zlatý křeček (*Mesocricetus auratus*), známý také jako křeček syrský, je velmi oblíben mezi dětmi, avšak tyto roztomilé mazlivé zlatavě chlupaté kuličky také v zajetí často provádějí věci, které u jejich mladých chovatelů mohou vyvolat noční můry

* Ačkoliv brýle Antipix jsou dnes už jen pouhou sběratelskou kuriozitou, jejich myšlenka žije dál v produktu *Peepers*, plastovém „klipsu“, který se sponkou přidělává na nozdry různých druhů komerčně odchovávaných lovných ptáků. Velmi zábavné krátké video o původních brýlích Antipix najdete zde: <https://youtu.be/5xQD5G10W4U>.

a být příčinou jejich pomočování. Problém spočívá v zásadních rozdílech mezi jejich přirozeným prostředím a podmínkami v zajetí, ve kterých jsou obvykle drženi. *M. auratus* žije v suchých pouštních oblastech severní Sýrie a jižního Turecka. Dospělci žijí samotářsky a rozptýleně a jsou také velmi teritoriální. Jedinci obývají nory, které opouštějí za soumraku a úsvitu, aby se nadržali či spářili. Jejich soumravný životní styl jim zřejmě pomáhá vyhnout se nočním predátorům, jako jsou sovy, lišky a zdivočelí psi. Výsledky studia křečků v jejich přirozeném prostředí objasňují dramatické rozdíly podmínek ve volné přírodě a těch, ve kterých jsou chováni jako domácí mazlíčci.⁵ Výzkumníci například zjistili, že v přírodě křečci na povrchu stráví průměrně 87 minut z celého dne.

Problém rozdílu mezi podmínkami v zajetí a v přírodě často začíná už ve zverimexech, kde drží samce i samice v nepřirozeně velkých skupinách v osvětlených akváriích. Prodávají se jednotlivě nebo po párech (pokud je personál schopný rozpoznat pohlaví). Jako mazlíčci bývají tyto obyvatelé pouští drženi v klecích nebo různých módních výmyslech, kde průhledné plastové trubky propojují jednotlivé „místnosti“. Klece jsou však obvykle příliš malé a trubky příliš úzké, zvláště pokud jde o březí samice nebo jedince v důsledku překrmování obézní. Jako podestýlka slouží dřevěné hobliny, které jsou sice příjemné pro lidský čich, ale pouštní půdu nepřipomínají ani vzdáleně. Křečci jsou vystaveni neustálým dotykům dětí, nadměrnému hluku a vlhku (z mokré podestýlky či netěsnících napáječek), mnoho z nich žije pod ostražitým dohledem koček a psů, jejichž majitelé si vůbec neuvědomují, že jde o přirozené nepřátele křečků.

Výsledkem této škály stresů a chovatelských chyb je často to, že mladší samice křečků žerou svá vlastní mláďata.⁶ Kromě potravy (nedostatku, či naopak nadbytku) může být spouštěčem to, když se se samicí manipuluje v pozdních fázích březosti nebo když se sahá na mláďata v období prvních deseti dní po porodu. Ke konzumaci vlastních mladých může samici dohnat i přítomnost jiného jedince (včetně otce) a může docházet i k heterokanibalismu, když dospělé samice potkají cizí mláďata. Odborníci na domácí mazlíčky se shodují, že rodičovskému

kanibalismu lze zamezit izolováním březí samice, dodržováním správné (nic není ideální) míry krmení a napájení a zdržením se manipulace s březí samicí před porodem a po něm. A konečně, chovatelé domácích mazlíčků by také neměli manipulovat s čerstvě narozenými mláďaty žádného druhu, pokud nejsou připraveni na jejich umělý odchov.

Pokud je na jednom místě drženo více dospělých jedinců (křečci zlatí pohlavně dospívají ve věku přibližně čtyř týdnů), může docházet ke kanibalismu i mezi nimi, a to i mezi sourozenci. V takových podmínkách jsou boje na denním pořádku a dochází ke zraněním i úmrtím. A vítěz mrtvolku poraženého obvykle sežere.

Ačkoliv myši, krysy, morčata i králíci také v zajetí někdy pojidají svá mláďata (zvláště když se jim nedostává potravy či vody), existuje několik faktorů, které způsobují, že křečci jsou k tomuto chování mnohem více náchylní. Asi nejvýznamnějším je skutečnost, že zlatý křeček má ze všech placentálních savců nejkratší dobu březosti (16 dní) a samice může znova zabřeznout během několika málo dní po porodu.⁷ To znamená, že samice, již tak vysílené a vystresované radostmi těhotenství, porodu a mateřství, mohou být požeňány dalším vrhem osmi či deseti mláďat necelé tři týdny po předchozím porodu.

U mimolidských primátů (tedy opic a lidoopů) se kanibalismus v porovnání s ostatními skupinami savců vyskytuje zřídka, jen u 11 ze 418 druhů.⁸ Mnoho případů infanticidy a kanibalismu u primátů bylo přisuzováno stresu – a obvykle se také ukázalo, že tomu tak skutečně bylo. Bylo zjištěno, že většinou zde hrají roli stísněné, nepřírozené podmínky (jako třeba přesun celé tlupy makaků rhesusů na nový ostrov) a nevhodné podmínky v zajetí. Zvláště těm bývá přisuzována infanticida u komb, lemuruů, kosmanů a kotulů. Ve všech případech se obětí stali novorozenci a agresorem byl buď člen skupiny, nebo příbuzný (včetně sourozenců). V reakci na tento problém začali ošetřovatelé v zařízeních odchovávajících primáty izolovat březí samice před porodem a tento postup se ukázal být jako velmi účinný.

U jedné skupiny se však infanticida a kanibalismus vyskytují poměrně často, totiž u šimpanzů (*Pan troglodytes*). Popis těchto

typů chování u našich nejbližších příbuzných je stejně děsivý jako fascinující.

Zpočátku se zprávy o šimpanzím kanibalismu zaměřovaly výhradně na dospělé samce, kteří rutinně zabíjeli a jedli potomky „cizinců“ (tj. mláďat dospělých samic, které nenáležely k jejich vlastní skupině). Podle dr. Jane Goodallové dochází tu a tam k přesunu samic šimpanzů z jedné skupiny do druhé. „Samice, která přijde o mláďe během setkání se sousedící skupinou samců, může během měsíce znovu přijít do říše a pak je teoreticky možné, aby se stala součástí komunity agresorů.“⁹ Podobné chování vidáme i u medvědů a velkých koček, jako jsou lvi.

Další útoky samců na samice s mláďaty se odehrály během „mezikomunitní agrese“, například když skupina samců hlídala vnější okraj svého teritoria a potkala jedince z vedlejší skupiny.¹⁰

Následně Goodallová v roce 1976 v tanzanském Národním parku Gombe třikrát pozorovala dvě samice šimpanze, které prováděly infanticidu a kanibalismus uvnitř skupiny. Tyto útoky byly unikátní tím, že do nich nebyli zapojeni samci. Ještě podivnější však bylo, že šlo o matku (Passion) a dceru (Pom), jejichž zřejmě promyšlená týmová taktika, úspěšně uplatněná na pět až deset matek s mláďaty, poskytla výzkumníkům děsivé vysvětlení do té doby nevysvětlitelných zmizení mláďat. Goodallová se domnívá, že útoky na matky byly motivovány pouze snahou získat potravu, protože „jakmile získaly svou kořist, na matky již dále agresivně neútočily“¹¹.

O třicet let později podnikla podobné útoky na matky s mláďaty i koalice šimpanzích samic v ugandském lese Bodongo. Tým vedený srovnávacím psychologem Simonem Townsendem se domnívá, že smrtící útoky byly podníceny přílivem nových samic, který vedl ke zvýšené míře soupeření o zdroje.¹²

Ačkoliv u šimpanzů kanibalismus není na denním pořádku, domnívají se někteří výzkumníci, že lidské destruktivní zásahy kolem oblastí, kde žijí šimpanzi, mohou vést ke zvýšení hustoty populace a tím i k vyšší míře soupeření o mizející zdroje. Pokud k takové situaci dojde, lze očekávat, že u těchto našich nejbližších příbuzných vzroste i počet případů kanibalismu.